

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/7, p. 311-322

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11458>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 15.02.2017 ✓ Accepted/Kabul: 20.03.2017
✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Fatih TEPEBAŞILI – Doç. Dr. Meral OZAN – Doç. Dr. Muhammet KOÇAK

This article was checked by iThenticate.

OĞUZ TANSEL MASALLARININ DERİN KÖKLERİ ÜZERİNE BİR ÖRNEK MAVİ GELİN MASALI

Ali Osman ÖZTÜRK*

ÖZET

Daha çok bir halk efsanesi olarak bilinen Şahmaran hikayesinin kaynakları, yazılı kültürde öncelikle *Binbir Gece Masalları*'na kadar uzanır.

Binbir Gece Masalları M.S. 250 yılı civarı Hint, 500 yılı civarı İran ve 8. yüzyıldan itibaren Arap kaynaklarında görülür. Osmanlı Devleti'nde Dilimize ilk çevirisi (sadece bir bölümü) *Câmasbname* adıyla 15. yüzyıl şairlerinden **Abdi** tarafından; son önemli çeviri 1992-1993 yıllarında **Âlim Şerif Onaran** tarafından Fransızcadan yapılmıştır.

Bu makale'de Oğuz Tansel'in 1943-45 tarihlerinde derlediği "Mavi Gelin" masalının motifleri bakımından *Binbir Gece Masalları*'ndan bugüne geçirdiği değişiklikler ortaya konulmuştur.

Tansel fantastik öğelerin yerine, masala gerçekçi olanları yerleştirir. Çıkardığı diğer önemli hususlardan biri de erotik öğelerdir: Kahramana vaad edilen bin altın ödülün yanında bakire yoktur ya da havuzda yüzen kızlarla cilveleşme yoktur. Çocuk aklıyla tuzağa düşmenin nedeni, bir işin sonunu düşünememe durumudur.

Sarayın yerini konak almıştır; Hz. Süleyman'ın bina ettiği Kuşlar Tekkesi'nin bekçisi normal bir konak sahibi oluverir, kuşları değil, kardeşini ziyaret için konaktan ayrılır. Yasak bahçede yakuttan taht yerine bol çiçekli bir bahçe ve havuz vardır. Ak güvercinler soyunmaz, çırpınıp kılık değiştirirler vs.

En önemli değişiklik olarak, *Binbir Gece Masalları*'nda ya da *Şahmaran*'da kızın ölümünden dolayı ortaya çıkan mutsuz son kaldırılmış, bunun yerine Türk masallarında sık görülen mutlu son ikame edilmiştir. Masal kahramanının merakı uğursuzlukla, eşinin ölümüyle cezalandırılmaz. Oğlanın başına gelenler her ne kadar cahaletinden de olsa, sözü ve gözü pekligi, korkusuzluğu övülür.

* Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi A.K Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, El-mek: aozturk@konya.edu.tr

Sonuç olarak, eski olağanüstü masal ve efsane motifleri *Mavi Gelin* masalında çağımıza uygun olarak daha gerçekçi bir nitelik kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Tansel, Binbir Gece Masalları, Camasname, Şahmaran, Mavi Gelin.

AN EXAMPLE OF THE DEEP ROOTS OF OĞUZ TANSEL TALES: THE BLUE BRIDE TALE

ABSTRACT

The sources of Şahmaran, mostly known as a popular legend, primarily go back to 'A *Thousand Arabian Nights*' in the culture of literature.

'A *Thousand Arabian Nights*' has been seen in Indian sources approximately for 250 A.D., Persian sources since 500 A.D. and Arabic sources since 8th century A.D. In Ottoman Empire, its first translation (only a part of it) to our language was made by Abdî, a writer from 15th century, with a name Câmasname; and the last remarkable translation was made from French by Âlim Şerif Onaran in 1992-1993.

This article shows the changes that the *Blue Bride* tale collated by Oğuz Tansel in 1943-45 has been undergoing since 'A *Thousand Arabian Nights*' in terms of its themes and patterns.

Tansel added realistic elements to the tale instead of fantastic ones. Another elements that he removed are erotic items: The gift promised to the hero does not include virgin girls, or there is not any dalliance with women swimming in the pool. Falling into the trap is resulted from not being able to predict the end of actions.

The palace has been replaced by the mansion; the gatekeeper of the Kuşlar Tekkesi (a kind of Islamic monastery) builded by the Prophet Suleiman has been transformed into an ordinary mansion owner, and the story has changed that he leaves the mansion in order to visit his brother. There are a lot of flowers and a pool in the forbidden garden, instead of a throne made of ruby. White pigeons do not get undressed, they flutter and masquerade instead.

As the most important change, the unhappy ending which takes part in Sahmaran or The Arabian Nights: One Thousand and One Nights caused by the death of the girl has been removed; and a happy ending which is commonly seen in Turkish tales has been added. The curiosity of the tale character is not punished by his wife's death. Although all the things happened were because of his ignorance; his courage, honesty and faith are praised.

As a result, supernatural patterns seen in legends and tales have become more realistic in accordance with our modern age.

Turkish Studies

STRUCTURED ABSTRACT

The sources of Şahmaran, mostly known as a popular legend, primarily go back to 'A Thousand Arabian Nights' in the culture of literature.

'A Thousand Arabian Nights' has been seen in Indian sources approximately for 250 A.D., Persian sources since 500 A.D. and Arabic sources since 8th century A.D. In Ottoman Empire, its first translation (only a part of it) to our language was made by Abdî, a writer from 15th century, with a name Câmasbname; and the last remarkable translation was made from French by Âlim Şerif Onaran in 1992-1993.

This article shows the changes that the *Blue Bride* tale collated by Oğuz Tansel in 1943-45 has been undergoing since 'A Thousand Arabian Nights' in terms of its themes and patterns.

According to the story in The Arabian Nights: One Thousand and One Nights, Persian king Shah Shahryar governs an island between India and China. He learns his wife's betrayal, gets angry and he begins to think that all women are unfaithful and ungrateful. First, he gets his wife killed, then he demands from his vizier to find a new woman for every night. Shahryar gets his wives executed every night after sleeping with them. This situation continues for a long time. Scheherazade, the vizier's wise daughter, makes a plan to stop these executions and becomes a candidate for being the next wife of Shahryar. Starting from the night they marry, she says that her brother Dunyazade cannot sleep without listening a tale and she begins to tell very exciting stories to the king with help of his brother and she stops telling the story in the middle so that he will be excited to hear the rest the following night. The next evening, she finishes that story and then begins another, following the same pattern for 1,001 nights, until Shahrayar has a change of heart. Since he becomes curious about the end of the tale, Shahryar postpones the execution of Scheherazade every night for her to finish the stories. The book consists of the stories that Scheherazade tells him. When the tales reached to the end, Scheherazade had three sons and there had been a long time since they married. The negative thoughts and anger of the king about women had vanished, since he believed the faithfulness of his wife.

In our literature, it is possible to see some examples for localization of the stories coming from old written or verbal culture. Including, The Arabian Nights: One Thousand and One Nights, a lot of tales have been localized for the Turkish readers and audiences. As mentioned previously, Câmasbname written by Abdî in 15th century is the translation of "The Tale of Sultan Yemliha", "The Story of Belkiya" and "The Story of the Handsome and Mournful Young Man" parts of The Arabian Nights: One Thousand and One Nights and has the same subject with Sahmaran tale, which is also very famous in folk literature. The story begins with the happening upon Sahmaran who is called Yemliha, and Camasb, who is the son of prophet Daniel. Then, it continues with the stories which Sahmaran tells about Belkiya, and which Belkiya tells about Ukab and Cihansah. We see the localization of the tales here. Cihansah, for example, reminds of the story of Kerem and Aslı or Alageyik Legend, known by everyone. The tale which is found in Battalname, was pressed as a folk book from 1874 on. Şahmaran tale is the first press of

Turkish Studies

it in Turkish alphabet and it was prepared by Tevfik Özzorluoğlu in 1931. We can see this legend pattern in a number of folk tale books about Sahmaran since 1930. These books which include drawings awakening the imagination of the folk readers, are now regarded as rare works.

Cihansah story, told by Scheherazade in 365-370th nights, is the prototype of the Blue Bride tale edited and pressed by Oğuz Tansel (Tansel 2003: 39-47; 2011: 62-78). As a difference, Oğuz Tansel narrates the story as a Turkish folk tale, which is localized and takes place in Amasya.

The localization of Oğuz Tansel's story has happened as told by Ziyereli Emine Uyar and the story has taken in Amasya. But, additionally, we see that Oğuz Tansel enrichs the language and narration of the text. He does this even when naming the tale: "Blue Bride". Both blue and bride words have a place in Turkish verbal folk culture and tradition. In addition, Shah word has been replaced by Padishah, which came to our language through Ottoman history. The little girl is named this time as Guneskiz, instead of Shemsa. The castle of the Fairy King called Gevher Nikin is called Kelfer Castle from now on and located in Kelfer Mountain.

Tansel added realistic elements to the tale instead of fantastic ones. Another elements that he removed are erotic items: The gift promised to the hero does not include virgin girls, or there is not any dalliance with women swimming in the pool. Falling into the trap is resulted from not being able to predict the end of actions.

The palace has been replaced by the mansion; the gatekeeper of the Kuşlar Tekkesi (a kind of Islamic monastery) builded by the Prophet Suleiman has been transformed into an ordinary mansion owner, and the story has changed that he leaves the mansion in order to visit his brother. There are a lot of flowers and a pool in the forbidden garden, instead of a throne made of ruby. White pigeons do not get undressed, they flutter and masquerade instead.

As the most important change, the unhappy ending which takes part in Sahmaran or The Arabian Nights: One Thousand and One Nights caused by the death of the girl has been removed; and a happy ending which is commonly seen in Turkish tales has been added. The curiosity of the tale character is not punished by his wife's death. Although all the things happened were because of his ignorance; his courage, honesty and faith are praised.

As a result, supernatural patterns seen in legends and tales have become more realistic in accordance with our modern age.

Keywords: Oğuz Tansel, 'A Thousand Arabian Nights', Camasname, Şahmaran, the Blue Bride.

Giriş

Bu yazıda Oğuz Tansel'in bir masalının tarihi derinliğini göstermek için *Binbir Gece Masalları* 'ndan Şahmaran efsanesine, oradan Mavi Gelin'e uzanan serüvenine değinilecektir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/7

Prof. Dr. Wilfried Buch, masallar için “insanlığın ilk hür ve saf sanatı[‘dır]. Çocuklar, masalları niçin sevdiklerini biliyorlar. Büyükler bunu onlardan öğrenebilirler” (Buch 2003: 312) der. Bu cümleden hareketle, önce Konya’nın yetiştirdiği bir sanat adamı, masallara layık oldukları değeri veren bir derleyici olan Oğuz Tansel ele alınacak, sonra onun düzenlediği bir masalın köklerini irdeleyeceğiz. “Mavi Gelin” başlıklı masalının, en eski yazılı kültürden halk kitaplarına, oradan sözlü kültüre geçişi üzerinde durulacaktır.

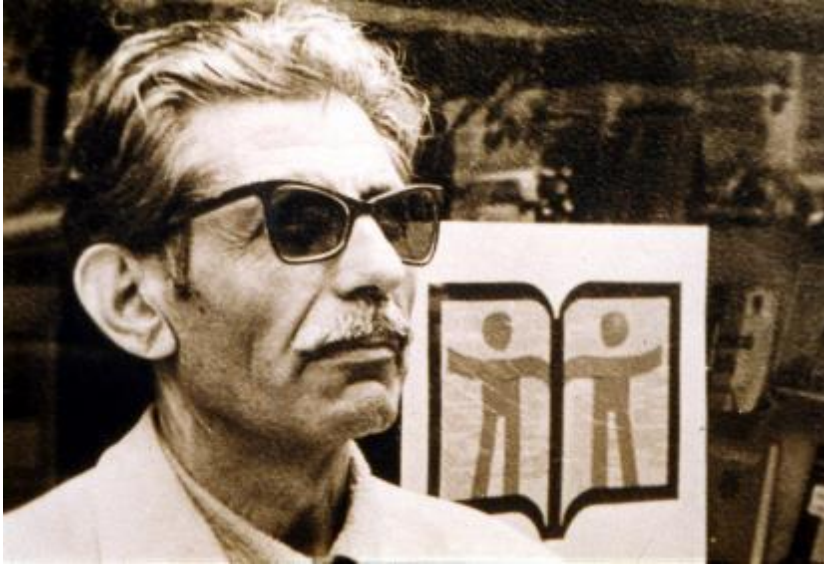
Oğuz Tansel hakkında

Meslekten öğretmen, şair, masal derlemecisi, resim sanatı tutkunu, halk bilimci, iyi bir sanatçı dostu ve aile babası özellikleriyle zamanında Konya’nın ve Türkiye’nin sanat yaşamına önemli katkılar vermiş, iz bırakmış bir insandır Oğuz Tansel. Tansel 1915 yılında Bozkır’ın Meyre köyünde dünyaya gelir. İlkokulu orada, lisenin 1. sınıfını Konya’da, kalan bölümünü İstanbul Pertevniyal Lisesi’nde bitirir. Konya’da ünlü halkbilimci Pertev Naili Boratav ve mutasavvıf Abdülbaki Gölpinarlı’nın, İstanbul’da ise Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyüboğlu’nun öğrencisi olur. İstanbul Üniversitesi’nde Kilisli Rıfat, Reşit Rahmeti Arat, Ragıp Hulusi Özden, Helmut Ritter, Ali Nihat Tarlan gibi Türkologlardan ders alır. Sınıf arkadaşları arasından Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Zeki Ömer Defne, Ahmet Ateş und Fikret Ateş gibi ünlü isimler çıkacaktır.

1941 yılında askerliğini tamamlayıp öğretmenlik mesleğine atılan Tansel Amasya’da görev yaparken tanıdığı masal annesi Ziyereli Emine Uyaroğlu ve masal babası Menşur Dülger’den derlemeler yapar. Bugünkü gibi teybin ve telefonun olmadığı o günlerde, Tansel, semaverde demlediği çay eşliğinde Ziyereli Emine’nin sigarasını tütürerek anlattığı masalları Arapça el yazısıyla not eder. Konya’ya geldiğinde hocası Pertev Naili Boratav’ın derleme gezilerine katılır. Oğuz Tansel, Amasya’dan derlediği masallarla hocası Prof. Pertev Naili Boratav ve Prof. Wolfram Eberhard’ın hazırladığı Türk Masal Tipleri Kataloğu’na (*Typen türkischer Volksmärchen*, 1953) en çok katkıyı vermiştir.

Tansel’in masalları derledikleri ile sınırlı değildir. Annesinden dinlediklerini de zaman içinde hafızasından yazıya geçirir. Masal derleyicisinin kendisinin de iyi bir anlatıcı olması gerektiğinin farkında olan Tansel, bu özelliğini derleme yaparken kaynak kişilerini heveslendirmek için kullanır. Masallar zaman içinde ağızdan ağıza yayılırken, yeni motiflerle zenginleşir. Dinamik bir yaşam süren masal metinleri Oğuz Tansel için yeni kapılar açar. Bu yaratıcı sanat dalı eğitim için özellikle mükemmel bir araçtır O’nun için. Öncelikle masal diline müdahale eder; bu anlamda Tansel bir derlemeci değil bir sanatçı olarak masalla ilgilenir. Metinlere yaptığı müdahale adeta bir ressamın fırça darbesi gibidir, masal diline şairene dokunuşlarda bulunur. Bu anlamda sanatçı Oğuz Tansel’i nitelik olarak Grimm Kardeşler ve Hans Christian Andersen ile karşılaştırmak mümkündür. Çünkü onlar da masalları olduğu gibi yayınlamamışlar, metinleri sanatçı süzgecinden geçirmişlerdir.

Tansel ilk masal kitabı „*Altı Kardeşler*“i 1959’da, "*Yedi Devler*"i 1962’de "*Üç Kızlar*"ı 1963’te, "*Mavi Gelin*"i 1966’da, "*Al’lı ile Fırfırı*"yı 1976’da yayımlar. "*Al’lı ile Fırfırı*" kitabıyla 1977 Türk Dil Kurumu’nca Çocuk Yazını Ödülü’ne layık görülür. 1985’te "*Konuşan Balıkla Yalnız Kız*" başlıklı masal kitabı çıkar. Oğuz Tansel’in eserleri bunlarla sınırlı değildir. Çok sayıda şiir kitabı, makale, dergi ve gazete yazıları yazmış ve yayınlamıştır. Oğuz Tansel 21 yıl önce, 30 ekim 1994 yılında Ankara’da vefat etmiştir (bkz. Altunkaynak 2008: 669-670).

(Resim 1: Oğuz Tansel)

Oğuz Tansel masal kitaplarını yayınlarken amaçlarını şöyle özetlemiştir:

“Bu kitapları 9-15 yaşındakiler için düzenledim ya, daha küçüklere sadeleştirerek dinletebilirsiniz; büyükler de seve seve okuyabilir.”

Bu masallar, çocukların bilincine iyiliği, doğruluğu, güzelliği notsuz, cezasız yerleştirir. Masal kahramanlarının özellikleri olan korkusuzluğu, atılganlığı, becerikliliği, güçlükleri yenmeyi benimsetip çocuklara aşılır. Ayrıca bütün yaratıkları sevmeyi, kötülüklerin cezasız kalmayacağını öğretir.

Öğretmen arkadaşlarımın, ana-babaların bu öğretici, yaratıcı halk sanatından gereğince yararlanacaklarını umarım.” (Mavi Gelin, 2003, s. 7)

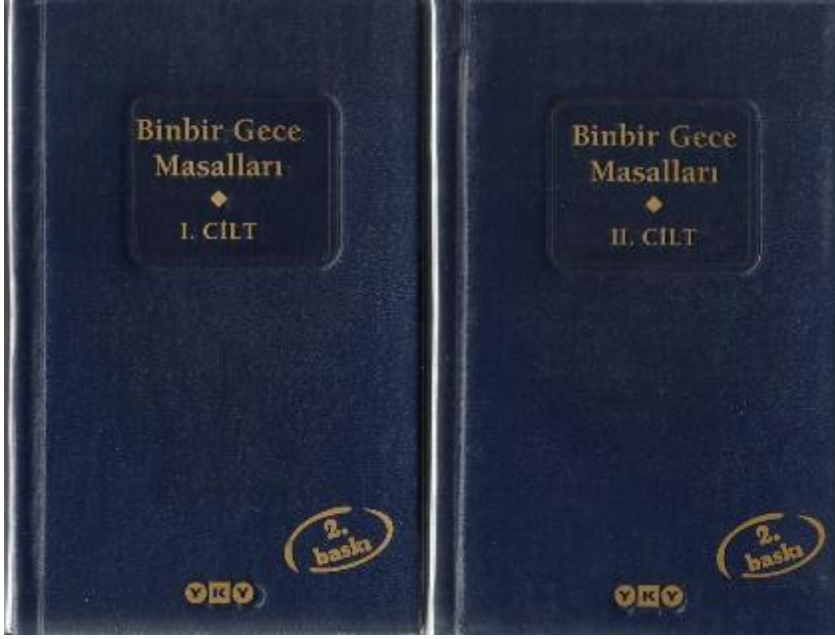
Masallar sözlü kültürün ürünüdür çoğu kez. Batı’da ilk kez 19. yüzyılda Romantik dönemde Grimm Kardeşler Jacob (1785-1863) ve Wilhelm (1786-1859) masalları derliyorlar. Bu iki akıllı, bilge ve çalışkan insan sayesinde Batı masalları derleniyor ve bugün bildiğimiz çoğu masal onların sayesinde bize ulaşıyor. Doğu’da bizler sözlü kültürün ürünleriyiz. Anadolu’da sayısız masal anlatılır ve bu masallar yaşadıkları konum gereği çokkültürlüdür. Tarih içinde ise masallar bize daha Doğu’dan genelde fabllar (= Hümayunname; hayvan hikâyeleri) şeklinde gelir. M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış Beydeba’nın yazdığı ve La Fontaine’e de ilham kaynağı olduğu sanılan *Kelile ve Dimne* gibi eserler masal zevkinin gelişmesinde önemli rol oynar. Bu eser “16. yüzyılda Ali Vasi Çelebi tarafından Kanuni Sultan Süleyman’a sunulmuştur. İlk baskısı 1835 yılında yapılır. Günümüz Türkçesine de (Ö.R. Doğrul, *Kelile ve Dimne*, 1945) çevrilip basıldı.” (Wikipedia) Mevlana’nın Mesnevi’si de bu alanda önemli bir kaynaktır.

Önceki yüzyıllardan kalan masal kitapları olmakla birlikte Türk Masallarının Avrupai anlamda derlenmesi de ancak 19. yüzyıldan sonra başlar, Macar ve Alman bilim adamlarının önemli çalışmaları olmuştur. Türk Masalcıları arasında Oğuz Tansel, derleyici olarak değil de Naki Tezel ve Eflatun Cem Güney gibi masal yazarı olarak kabul görmüştür. Aradaki fark, masal türüne derleyicilerin bilimsel, yazarların sanatsal olarak yaklaşımlarından kaynaklanır.

Özellikle Avrupa’nın çok büyük ilgisini çeken *Binbir Gece Masalları*’na burada özel bir yer ayırmamız gerekiyor.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/7

(Resim 2: Alim Şerif Onaran'ın çevirdiği Binbir Gece Masalları'nın kapağı)

Binbir Gece Masalları¹

Binbir Gece Masalları Doğu kökenlidir: 250 yılı civarı Hint, 500 yılı civarı İran ve 8. yüzyıldan itibaren Arap kaynaklarında görülür. Osmanlı Devleti'nde dilimize ilk çevirisi (sadece bir bölümü) *Câmasbname* adıyla 15. yüzyıl şairlerinden **Abdî** tarafından yapılmış ve II. Murat'a sunulmuştur. İlk önemli çeviri **Cezayirli Ahmet Nazif** tarafından yapılmıştır. 4 cilt olarak planlanan eser 1842 tarihlidir. Son önemli çeviri 1992-1993 yıllarında **Âlim Şerif Onaran** tarafından Fransızcadan yapıldı (bkz. Onaran 2009).

“Hikâyeye göre; Fars kralı Şah Şehriyar Hindistan ile Çin arasındaki bir adada hüküm sürer [...] Şehriyar karısının kendisini aldattığını öğrenir ve öfkelenir, tüm kadınların sadakatsiz, nankör olduğuna inanmaya başlar. Önce karısını öldürtür, sonra da vezirine her gece kendisine yeni bir hanım bulmasını emreder. Her gece yeni bir gelin alan Şehriyar, geceyi hanımıyla geçirdikten sonra tan vakti hanımını idam ettirir. Bu bir süre böyle devam eder. Vezirin akıllı kızı Şehrazad bu kötü gidişata son vermek için bir plan kurar ve Şehriyar'ın bir sonraki eşi olmaya aday olur. Evlendikleri geceden başlayarak, kardeşi Dünyazad'ın hikâye dinlemeden uyuyamadığını söyler ve her gece Dünyazad'ın da yardımıyla çok güzel ve heyecanlı hikâyeler anlatmaya başlar, ama tam şafak vakti geldiğinde, hikâyenin en heyecanlı yerinde, hikâyeyi anlatmayı keser. Hikâyenin sonunu merak eden Şehriyar, Şehrazad'ın hikâyeye ertesi gece devam edebilmesi için, o gecelik Şehrazad'ın idamını erteler. Her gece bir önceki masalın devamını anlatıp yeni bir hikâyeye başlar ve yine tam tan vakti hikâyenin en heyecanlı yerinde anlatmayı bırakır. Kitabın sonuna kadar yer alan hikâyeler, Şehrazad'ın Şehriyar'a anlattığı hikâyelerdir. Sona gelindiğinde, Şehrazad üç erkek çocuğu doğurmuştur ve evliliklerinden [sonra] uzunca bir süre geçmiştir. Kralın kadınlara olan öfkesi ve kötü düşünceleri dinmiş, Şehrazad'ın sadakatine inanmıştır.” (Wikipedia)

¹ Binbir Gece ve Cihanşah masalı hakkında ayrıntılı motif karşılaştırması için bkz. Eyüp Akman: “*Binbir Gece Masalları* Kaynaklı Bir Türk Masalı: Cihanşah/Cevahir Dağı/ Elmas Dağı”, *Bilge Seyidoğlu Kitabı*, Dergah Yayınları, 2011, s. 103-110.

Binbir Gece Masalları kısmen erotiktir, buna karşın içindeki bazı masallar çocukların hayal gücüne de hitap eden birbirinden güzel öyküler içerir - örneğin sonradan eklendiği öne sürülen *Ali Baba ve 40 Haramiler*, *Alaaddin'in Sihirli Lambası* vb. gibi. Masalların günümüz koşullarına göre yerleştirilerek, çağımız insanına ve çocuklarına ulaşabilmesi için cazip hale getirilmesi ve güncellenmesi gerektiğine inanıyoruz.

Şahmaran Hikâyesi

Ülkemizde eski yazılı kültürden gelen hikayelerin yerleştirilmesi örneklerini görmemiz mümkündür. *Binbir Gece Masalları* da dahil pek çok hikâye zaman için Türk okurunun ve dinleyicisinin koşullarına uygun hale getirilmiştir. Nitekim az önce belirttiğimiz gibi 15. yüzyıl şairi Abdi'nin *Camasname* (bkz. Erkan [t.y.]: 43-45) adlı mesnevisi *Binbir Gece Masalları*'nın "Yeraltı Sultanı Yemliha'nın Öyküsü", (Onaran 2009: 1318 vd.) ile "Belkiya'nın Öyküsü" (Onaran 2009: 1324 vd.) ve "Kederli Yakışıklı Delikanlının Öyküsü" (Onaran 2009: 1338 vd.) bölümlerinin (s. çevirisi olup, daha sonraları halk ağzında yaygın olan Şahmeran hikâyesi ile aynı konuyu ele alır. Hikaye, Danyal Peygamber'in oğlu Camasb (Camisab)'ın Yemliha adındaki Şah-ı Maran ile karşılaşmasıyla başlar, Şahmaran'ın anlattığı (Hz. Muhammed âşığı) Belkiya'nın, onun anlattığı Ukab'ın ve Cihanşah'ın hikâyeleri ile devam eder. *Binbir Gece Masalları*'nın yerleşmesine burada tanık oluruz. Cihanşah, Türk anlatı geleneği içinde örn. hepimizin bildiği *Kerem ile Aslı* hikâyesi, *Alageyik* efsanesi gibi birçok başka hikâyeye benzer. "BATTALNAMEde de yer aldığı saptanan masal Türkçe'de HİKAYE-İ ŞAHMERAN adıyla ilki 1874'te olmak üzere halk kitabı biçiminde pek çok kez basılmıştır. Yeni harflerle ilk basımı olan ŞAHMERAN HİKAYESİ 1931 yılında Tefik Özzorluoğlu tarafından yayıma hazırlanmıştır."² 1930'lu yıllardan bu yana Latin harflerle basılan halk hikayeleri kitaplarında da burada ana hatları ile belirtilen Şahmaran efsanesini buluruz. (Cumhuriyet dönemi halk kitaplarından örnekler için bkz. Zeki 1933; Yurdatap 1970; Görgeç 1973). Halktan sade okurun hayal gücünü canlandıracak resimlerle süslenmiş olan bu kitaplar artık nadir eserler kategorisindedir (bkz. Resim 3).

(Resim 3: Fevzi Görgeç: Hakiki Şahmeran Hikayesi)

² Özkan, Şahin: "Şahmeran Efsanesi ya da Camasname" <http://www.yumuktepe.com/sahmeran-efsanesi-ya-da-camasname/> (12.02.2017)

Mavi Gelin

Şehrazad'ın, 365-370. gecelerinde anlattığı Cihanşah (Cañşah) hikâyesi Oğuz Tansel'in yayınladığı "Mavi Gelin" (Tansel 2003: 39-47; 2011: 62-78) masalının prototipidir. Bir farkla ki, Oğuz Tansel bize bu hikâyeyi artık bir Türk halk masalı olarak nakleder. Yani masal yerelleşmiş, artık mekân olarak Amasya'da geçmektedir. Çocuğu olmayan Şah'ın veziri bir remil atar, bir oğlu olacağını haber verir, doğan Cihanşah 15 yaşına gelince tahtını ona devreder; ava çıkan genç Şah bir geyiğin ardından giderken kaybolur ve başına türlü maceralar gelir. Baba evine dönerken bir Musevi şehrinde bir Tellal'ın çağrısına uyup Hoca Ferzent adında yaşlı bir adamın tuzağına düşer. Adam onu dağ başında terkeder. O da güç bela dağdan inip ovada bir saraya varır. Buraya Kuşlar Tekkesi denirmiş, Hz. Süleyman tarafından bina edilmiş olup bütün kuşlar yılda bir gelir, yiyip içip Hz. Süleyman'a dua ederlermiş. Sarayın bekçisi Şah Mürg, Cihanşah'ı çok iyi karşılar, oğlu gibi davranır. Saraydan ayrıldığı bir zamanda tüm anahtarları kendisine emanet eder. Cihanşah'ı her şeyde serbest bırakır, ama tek bir şartla, altın anahtarın uyduğu demir kapıyı asla açmayacaktır.

İnsanoğlu meraklıdır; Şah Mürg gidince Cihanşah dayanamaz ve demir kapıyı açıp içeri girer. İçeride gördüğü manzara Cennet-i Ala'dan bir bahçedir. Bahçedeki yakut tahta oturup zevk ile gözünü kapatıp açtığında havuza gelen üç ak güvercinin üç afeti devran genç kızı dönüştüğünü görür ve küçüğüne âşık olup bayılır (ilk görüşte aşk). Uyandığında Şah Mürg'ün verdiği öğütle, peri padişahının kızına âşık olduğunu, bir yıl o güvercinleri beklemesi, kızlar havuzdayken elbiselerini çalıp onları zaptemesi gerektiğini öğrenir. Söylenenleri aynen uygular ve küçük kızı evlenmeye razı eder. Baba evine vardığında düğün yapılır, zıfaf gecesi peri kızı elbisesini ele geçirir ve babasından izin almak bahanesiyle Gevher Nikin kalesine kaçır. Cihanşah, sevdiğine kavuşmak için bir daha, yaşadığı tüm zorlukları göze alıp Musevi şehrindeki tellâlî bulup dağa çıkar, dağdan Şah Mürg'ü bulur. Onun yardımıyla Simürg Anka Kuşu'nun sırtında önce Billur Dağı'na sonra Kühü Kulzum dağına varır. Oradan indiği sahrada periler onu alıp Gevher Nikin kalesine çıkarırlar, sevdiğinin babası tarafından izzet-i ikram ile karşılanır. İki aylık zevk-i sefâdan sonra Kabil'e döner ve ölen babasının yerine şah olur. Gevher Nikin kalesine ziyarete gidip gelirken, mola verdikleri bir yerde kurtlar eşini parçalar (*Binbir Gece Masalları*'nda ise su yılanı sokması sonucu) ölümüne sebebiyet verirler. Cihanşah oracıkta iki mezar yaptırır, birine eşini defneder, diğerine ise kendisi yatmak üzere, ölene kadar nöbete durur.

Bu hikâyede Cihanşah'ın girdiği Kuşlar Tekkesi denilen saray adeta Cennet'i simgeler; yasak demir kapı, yasak meyveye, âşık olup huzurunu kaybetmek ise cennetten kovulmaya tekabül etmektedir (yasak meyveyi yemeye teşvik eden yılan, *Binbir Gece Masalları*'nda hikâyenin sonunda su yılanı olarak karşımıza çıkar ve mutsuzluk sebebidir). İnsanın, her şeye sahip olsa da yüreğinde bir eksiklik hissetmesi ya da meraktan başını belâya sokması bu hikâyede dile gelmiştir: eksiklik, kadın kimliğinde ortaya çıkan aşktır.

Mavi Gelin Masalı'nın Özgünlüğü

Oğuz Tansel'in masalında yerelleştirme zaten bir ölçüde Ziyereli Emine Uyar'ın anlattığı biçimiyle gerçekleşmiş, metin Amasyalı olmuştur. Fakat Oğuz Tansel'in ayrıca metnin dilini ve anlatım boyutunu motifçe zenginleştirdiğini görüyoruz. Bunu daha masalın adını koyarken gerçekleştiriyor: “*Mavi Gelin*. Hem “mavi” hem de “gelin” nitelermeleri Türk Halk anlatı geleneğinde karşılıklı olan sözcüklerdir. Ayrıca, İran asıllı “Şah”ın yerini Osmanlı döneminde dilimize yerleşen “padişah” alır. Küçük kızın adı artık Şemsa değil, Güneşkız’dır. Peri padişahının Gevher Nikin denilen kalesi, artık Kelfer Dağı’nda olup Kelfer kalesi adını taşır.

Tansel ayrıca fantastik öğelerin yerine, masala gerçekçi olanları yerleştirir. Örn. remil atma, 15 yaşında tahta çıkma, geyik peşinde kaybolma gibi vb. motifleri çıkarır. Çıkardığı diğer önemli hususlardan biri de erotik öğelerdir: Kendisine vaad edilen bin altın ödülün yanında bakire yoktur ya da havuzda yüzen kızlarla cilveleşme yoktur. Çocuk aklıyla tuzağa düşmenin nedeni, bir işin sonunu düşünememe durumudur.

Sarayın yerini konak almıştır; Hz. Süleyman’ın bina ettiği Kuşlar Tekkesi’nin bekçisi normal bir konak sahibi oluverir, kuşları değil, kardeşini ziyaret için konaktan ayrılır. Yasak bahçede yakuttan taht yerine bol çiçekli bir bahçe ve havuz vardır. Ak güvercinler soyunmaz, çırpınıp kılık değiştirirler vs.

En önemli değişiklik olarak, *Binbir Gece Masalları*’nda ya da *Şahmaran*’da masalın kızın ölümü üzerine mutsuz biten sonu kaldırılmış, bunun yerine mutlu son ikame edilmiştir. Masal kahramanının merakı uğursuzlukla, eşinin ölümüyle cezalandırılmaz. Oğlanın başına gelenler her ne kadar cahaletinden de olsa, sözü ve gözü pekliği, korkusuzluğu övülür.

Sonuç

8. yy. Arap kaynaklarından diğer dillere yayılan, 15. yy. da bir bölümü şair Abdi tarafından *Câmasbname* adıyla Osmanlıcaya aktarılan ve en nihayetinde 1992-93 yıllarında Fransızca üzerinden Yeni Türkçeye kazandırılan *Binbir Gece Masalları* yedinci kitaptan “Yeraltı Sultanı Yemliha’nın Öyküsü” ve “Belkiya’nın Öyküsü”nden sözlü kültüre geçen bir masalın izini sürmeye çalıştık. Masalın sözlü kültüre geçmesi 15. yy. ile 20.yy. arasında gerçekleşmiş, bu arada halk hikayelerinde gözlediğimiz gibi, yazılı kültür ile yanyana – birbirini besleyerek – varlığını sürdürmüş görünmektedir. Bu birliktelik, gerek halk hikayesi kitaplarının basım tarihleri (Osmanlıca

1874; Yeni Türkçe 1931) gerekse Tansel'in masalı derleme tarihi (1943-45) göz önüne alınırsa en geç 20. yy. ortalarına kadar devam etmiştir (Bkz. EK).

Böylelikle Oğuz Tansel'in bir masalından yola çıkarak; İslam ve Türk kültüründen gelen damarların masal metinlerinde nasıl güncel bir formatta tekrar ortaya çıktığını görmüş olduk. Yazarın diğer masaları üzerine yapılacak araştırmalarda yeni bulgulara ulaşılabileceği kanısındayız. Sözlü halk kültürünün eski yazılı kültürden ayrı düşünülmemeyeceği gerçeği, aralarında genetik ilişkilerin bizi şaşırtacak biçimde ortaya çıkması sadece araştırılmayı beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, Eyüp (2011): “*Binbir Gece Masalları Kaynaklı Bir Türk Masalı: Cihanşah/Cevahir Dağı/Elmas Dağı*”. *Bilge Seyidoğlu Kitabı*, Dergâh Yayınları, s. 103-110.
- Altınkaynak, Hikmet (2008): *Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*. Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- Buch, Wilfried (2003): “Masal ve Efsane Üzerine”, (Çev. Ali Osman Öztürk), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Haz.: Gülin Öüt Eker vd., Ankara: Millî Folklor Yayınları, Ankara, s. 310-311.
- Erkan, Mustafa (t.y): “Camasbname” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 7, s. 43-45 (= Türkiye Diyanet Vakfı)
- Görgeç, Fevzi (1973): (*Hakiki*) *Şahmeran Hikâyesi*, İstanbul: Sağlam Kitabevi.
- Onaran, Âlim Şerif (2009): *Binbir Gece Masalları*, 2 Cilt. Çev. Âlim Şerif Onaran, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özzorluoğlu, (Süleyman) Tevfik (1931): *Şahmeran Hikayesi*. [Latin harfli Yeni Türkçe]
- Tansel, Oğuz (2003): *Mavi Gelin*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tansel, Oğuz (2011): *Mavi Gelin*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tevfik, Süleyman (Nakili) (1925), *Şahmeran Hikayesi*, Cemiyet Kütüphanesi [Osmanlıca].
- Yurdatap, Selami Münir (1970): *Şahmeran Hikâyesi*, İstanbul: Aziz Bozkurt ve ort. Matbaası.
- Zeki, Muharrem (1933): *Resimli Şahmaran*, İstanbul: Güneş Matbaası.

İnternet Kaynakları

- https://tr.wikipedia.org/wiki/Binbir_Gece_Masallar%C4%B1 (30.10.2015)
- https://de.wikipedia.org/wiki/O%C4%9Fuz_Tansel (30.10.2015)
- <http://acikogretimedebiyat.com/halk-masallar/article/645/40-halk-masallari> (30.10.2015)
- Özkan, Şahin: “Şahmeran Efsanesi ya da Camasbname”
- <http://www.yumuktepe.com/sahmeran-efsanesi-ya-da-camasbname/> (12.02.2017)

